

Haluk ÖNER¹

**AHMET HAMDİ TANPINAR’IN ESERLERİNDE İŐ ve ÇALIŞMA
OLGUSU**

Özet

Ahmet Hamdi Tanpınar denemelerinde daha çok edebiyat, müzik, mimari, resim gibi güzel sanatların değişik alanlarıyla ilgili meselelerle ilgilendiği gibi tarih, sosyoloji ve estetik kuramları üzerine yazılar da kaleme almıştır. Onun tarih, sosyoloji ve estetik alanına giren denemelerinde “düşünce adamı” Tanpınar’ı görmek mümkündür. Sanatçının denemelerinde iş ve çalışma olgusuyla ilgili düşünceleri, onun sürekli olarak zihnini meşgul eden ve “eşikte” bir yazar olarak anılmasına neden olan Doęu-Batı sorunsalını ele aldığı denemelerindeki düşüncelerle -ya da en azından yine bu meselelerle- ilişkili yazılarındaki görüşlerde karşımıza çıkar. Bu makalede başta şiir ve denemeleri olmak üzere sanatçının eserlerinde iş ve çalışma olgusuyla ilgili düşünceleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İş ve çalışma, istihsal, devam düşüncesi, memleket realiteleri, Paul Valery, kelime işçiliği, rüya

THE WORK and STUDY CASE IN AHMET HAMDİ TANPINAR ESSAYS

Abstract

Ahmet Hamdi Tanpınar not only addressed various problematic issues extending various areas of the fine arts such as literature, painting, music, architecture but also he discussed the theory of history, sociology and aesthetics in his writings. It is possible to see Tanpınar as thinker in his essays related to history, sociology and aesthetics. We will encounter with opinions taking up the idea of East and West problem which constantly engage Tanpınar’s mind and it causes that Tanpınar is named as writer at threshold, thoughts about the work and study case in his essay

In this study, thoughts about the job and work of the artist’s work, notably in cases of poems and essays will be discussed

¹ Yrd. Doç. Dr. Bartın Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl. honer@bartin.edu.tr

Key Words: Work and study, production, continued thought, the country realities, Paul Valery, word work, dream

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Denemelerinde İş ve Çalışma Olgusu

Tanpınar'ın iş ve çalışma olgusuna bakışı, onun milliyetçiliğin temeli olarak gördüğü devam düşüncesine bağlıdır. Devam düşüncesi de kültür ile 'istihsâl'i birleştirmesi bakımından önemlidir. Çünkü devam düşüncesinde esas olan kültürel atmosferin sürekliliği ve bu sürekliliğin kültür hayatına yansımadır.

Güncel sorunlarla ilgili denemelerinde dahi "Tanzimat'ın işe programsız başladığını" sık sık dile getiren sanatçı, bu soruna bakışında sadece yaşadığı dönemin ekonomik durumunu, iş ve çalışma şartlarını dikkate almakla yetinmez, geçmişten bugüne bir devam halinde gördüğü 'cemiyet meselelerini' de göz önünde tutar. Denemelerinde sıkça rastlanılan "süreklilik, devamsızlık, ilerleme vb." kavramları da devam düşüncesiyle yakından ilgilidir: "Cemiyet daha doğrusu "milliyet mefhumunun mucizesi ve yapıcı sırrı" olarak gördüğü "devam fikri"ni Tanpınar bütün cemiyet, kültür ve sanat meselelerine uygular. Tarih, millet, cemiyet, kültür, sanat her şey ebedilik boyunca uzanan bir devam zinciridir. Bu zincirde kopmalar yoktur."²

"Savaş ve Barış Hakkında Düşünceler" yazısında demokrasi ve diktatörlük rejimlerini bu rejimlerin iş olgusuna bakışlarını esas alarak karşılaştırırken de süreklilik düşüncesinden hareket eder. Demokrasiler, "gelecek nesillerin iş ve sorum payını" ayırır buna karşılık diktatörlükler "her şeyin kendi ömürlerinde olup bitmesini" ister. Ona göre demokrasinin ideal rejim olmasında devam düşüncesini esas almasının payı büyüktür.

İş ve çalışma hayatında sağlanabilecek ilerlemelere, bu sorunlarla ilgili durum tespitlerine "devam" düşüncesini esas alarak bakan Tanpınar, bunu daima kültür hayatıyla ilişkili tutarak anlatır. "Kültür ve Sanat Yollarında Gösterdiğimiz Devamsızlık" denemesi bu bağı doğrusu iş ve çalışma sorunsalına kültür hayatının penceresinden baktığını gösterir. Denemesinde Encümen-i Daniş'in hangi amaçla açıldığını ve hangi işleri yaptığını anlatır. Darülfünun, opera ve tiyatro faaliyetlerine de değinir. Kültür ve bilimde ilerleme adına atılan bu adımların "daima yarım" kaldığını söyler: "Hâlbuki bütün hayatımızda sanayimizde, iktisadi teşebbüslerimizde, cemiyetteki her kımıldanısta bu hal, bu devamsızlık müşahade edilir."³ "İşte Tanzimat'tan sonraki senelerde kaybettiğimiz şey bu devam ve bütünlük fikridir."⁴

Tanpınar'ın 'iktisadi meseleleri' de "devam fikri"ne bağlı olarak ele aldığı söylenebilir. "Türk İstanbul" denemesinde "İstanbul'un olduğu yerde çözüldüğünü" düşünürken iktisadi açıdan "çiftçi imparatorluğunun" çözümlüşünden başlayarak yaşadığı dönemin İstanbul'una kadar gelir. İstanbul, 1852'li yılına kadar ticari önemini korusa da İmparatorluk döneminden beri "yerli teşebbüs" eksik olduğu için bu önemini kaybetmiştir. Tanpınar, ilerleme sağlamak ya da yaşanan dönemin şartlarını ortaya koyup çözüm önerileri getirmek için geçmişten bugüne bir profil çizmiştir. "Hiçbir şey gelecek nesillerin hayatını ve çalışmasını kefaleti altına alan bir zafer kadar büyük olamaz."⁵ "Kahraman ve Ölüm" denemesinde yer alan bu düşüncesiyle ilerleme ve toplum huzuru için gerekli öncelikli unsurun analizini yaparken onun devam fikrinin

² Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, (Haz. Birol Emil) Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996, s.15

³ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.33

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.36

⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.94

yalnızca geçmişe dönük olmadığı geçmiş, gelecek ve şimdi'nin doğrusal bir düzlemde birleştirildiği görülebilir.

“Üç Şehir” başlığı altında toplanan ve şehir denemelerini tamamlar nitelikteki yazılarında kent yaşamını, kent insanının yaşama şekillerini, kentlerin tarihi dönemlerini göz önüne alarak anlatır. Çünkü ona göre insanların yaşama ve çalışma şartları, mekânlar, mahalleler değişse de bu kentlerde “hayat devam etmesini bilmektedir.”

Küçük kız çocuklarının söylediği bir şarkı, “hayattaki sürekliliğin en taze sırrını” verir. Kendi çocukluğu ve daha önceki nesillerce söylenegelen bu çocuk şarkısı İstanbul'un “bir yığın değişiklik üstünden, yine eskisi olarak kaldığını” göstermektedir. Değişen şartlara rağmen ‘şehir’ insanının ruhu değişmemiştir. Tanpınar bu ruhu, insanların iş ve çalışma şekilleri üzerinde de görür. “... insanı bir iklimi değiştirmiş gibi başka bir zamana hazırlayan küçük kahvede (şüphesiz IV. Mehmed devrinde veya yeniçeri vak'ası gününde vardı) genç bir şoför, yaslandığı mâbed duvarıyla hiç barışmayan teknik bir dille makineden bahseder. Biraz ötede, nasılsa ayakta kalmış büyük ve ahşap bir Hamîd devri konağından bütün bir harem civıltısı gelir; hiç şüphe edemeyeceğiniz bir çorap fabrikasından, bir dokuma tezgâhından, hülâsa fakir şehirli kadının hayatını yeni bir istikamete tanzim eden, ailenin ve evin şartlarını değiştiren bir çalışmadan geldiğini anlarsınız.”⁶

Tanpınar zamanın silemediği hatta aşındıramadığı bu çalışma ruhunu *İstanbul* denemesinde de anlatır. Denemesinde, iş şartları değişse de, eski konakların, yalıların yerini yeni atölyeler olsa da bu atölyelerde çalışan insanların Sünbül Sinan'ın estirdiği havayı koklayarak çalıştığını anlatır.

Tanpınar'a göre yaşama ve çalışma ruhu değişmediği için toprak kayıpları ve bu kayıpların doğurduğu ekonomik sıkıntılar da önemli değildir. Önemli olan bu ruhun ve hayatın devam etmesidir: “Varsın artık Arabistan buğdayları başka ambarları doldursun, Rumeli bizim için sadece hatıra olsun; kapısı geceleri bilek kalınlığında sürgülerle içten kapanan kale yapılı hanlarda oturan eski bezirgânlar ortadan kaybolmuş, varsın zamanın ritmi, zaruriyetiyle bizi değiştirsin... Ne çıkar! Mâdemki hayat devam etmesini biliyor.”⁷

“*Asıl Kaynak*” yazısında “İçimizdeki kaynaşma ve karşılaşmanın verimli olması için bu hayatı, bu terkibi doğurması şarttır. Bu da asıl üçüncü kaynağa ‘memleketin realitesine’ varmakla kabil olur. Önümüzde yumak gibi çözülmemiş hayatı yakaladığımızda tarih ve coğrafyamızın yüklediği büyük role ulaşacağız.”⁸ düşüncesiyle memleket gerçeklerinin farkına varılması gerektiğine değinen Tanpınar, denemelerinde bu gerçekliğin panoramasını çizer. “İktisat, ekonomi, hayat standardı, istihsal, planlı çalışma” gibi kavramların sıkça kullanıldığı yazılarında ülke gerçeklerini tespit etmesinin yanı sıra yine bu kavramlardan yola çıkarak çözüm önerileri de getirir. *Yaşadığım Gibi*'ye “*Ahmet Hamdi Tanpınar Diyor ki*” başlığı ile alınan 1950 yılında Yücel dergisinde; köylerin, kültürümüz, ekonomimiz ve iç siyasetimiz bakımından önemi, köylerin kalkınması için yapılması gerekenler ve köy enstitüleri hakkında sorulardan oluşan bir ankete katılan Ahmet Hamdi Tanpınar soruları yanıtlarken 1950li yıllarda köylerde, ülkemizde kalkınmayı sağlamak için neler yapılması gerektiğini anlatır.

⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.212

⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.214

⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.43

1950li yıllarda ülkenin en büyük sorununun köy olduğunu düşünen Tanpınar'a göre, köyler üç grupta incelenebilir. Bu sınıflandırmayı yaparken ekonomik şartlar, hayat standardı, üretim durumu gibi faktörleri dikkate almak gerekir. Bu grupların birincisi; ekonomik durumu düzgün olan, tam bir üretim yapan, hayat standardı yüksek ve dışarıya çalışmak için işçi göndermeyen, işsiz sayısı az olan köylerdir ki bu grup aslında ideal olan Batı Anadolu, Ege ve Marmara bölgesindeki köylerdir.

Üretim imkânı geniş olan fakat farklı nedenlerle bu imkânı değerlendirmeyip üretim yapamayan köyler ikinci grubu oluşturur. Üçüncü grup ise coğrafi şartlara yenik düşmüş, merkeze uzak, toprağı kısır ve hemen hiç üretim yapamayan köylerdir. Tanpınar'a göre uzun zamandır uzak kaldığımız folklorumuza köyler sayesinde tekrar yakınlaşabiliriz. Köylerle münasebetler kültür bakımından bizi zenginliğe götürecektir. Köyler kültürel açıdan ne denli önemliyse üretim bakımından da o kadar önemlidir. Toplumun en büyük sıkıntısının üretim olduğunu düşünen sanatçı bu konuda bir bunalım yaşamakta olduğumuza inanmaktadır. Ona göre bu bunalım az üretim ve az çalışma yerine çok üretim ve bilinçli çalışmaya geçerek büyük ve geniş bir üretim hareketi başlatılarak aşılabilir. Planlı bir çalışma ve üretim programı yalnızca kentleri içine almamalıdır. Yalnızca kent yaşamında uygulanırsa 'sun'i' ve başarısız bir program olur. Bu yüzden köyü sevmek yetmez, köy meselesini kavramak ve bu soruna planlı bir şekilde yaklaşmak gerekmektedir.

Köylerdeki nüfus sorununa da değinen Tanpınar, bu durumun tehlikeli olduğuna ve bu yüzden Batı'ya göçlerin arttığına dikkat çeker. Batıya hangi oranda göç olduğunun bilinmediğini, bunun şimdiye kadar tespit edilmesi gerektiğini de ekler. Köy sorunsalının bir üretim ve planlı çalışma meselesi, bu meselenin de demokratik bir bilgiye, çalışmaya bağlı olduğunu yineleyen Tanpınar, adım adım takip edebileceğimiz planlı bir programın kalkınmayı sağlayabileceğini savunur. Bu da 'millî hayatımızın en büyük zaferi olacaktır.' Bütün bunların sağlanabilmesi için de "istihsal mekteplerine" ihtiyaç olduğunu bu okulların devlet eliyle yapılması gerektiğini söyler. Bu işler devlet eliyle yapılırsa enerji ve vakit kaybımız olmayacaktır. Bu düşünceleriyle Toplumcu Gerçekçilere yaklaştığı söylenebilecek Tanpınar'ın köy sorunsalına milliyetçi ve yerli bir yaklaşımla çözüm önerileri getirme çabaları onu çağdaşı olan toplumcu gerçekçilerden ayırır. Köy enstitülerinin en büyük kusurunun planlı bir çalışmaya yardım edecek şekilde kurulmaması olduğunu belirten yazar, köy enstitüleriyle birlikte diğer okulların ve okul programlarının da üretimi hedef alması gerektiğini ekler.

1956 yılında yapılan ve "*Profesörlerimiz Konuşuyor: Tanzimat Profesörü Şair Ahmet Hamdi*" başlığı ile *Yaşadığım Gibi*'de yer alan eğitim, üniversitelerimizdeki eğitimin durumu üzerine sorulardan oluşan bir ankete verdiği cevaplarda da *Huzur* romanındaki İhsan gibi "Hayatımızın önünde inkâr edilemez bir istihsal buhranı" olduğunu söyleyen Tanpınar, memleketin iş hayatıyla gelişebileceğini savunur ve yine köy meselesine değinir. Avrupa ve Amerika'yı örnek göstererek bu bölgelerde ilköğretimin zorunlu iş seviyesinden doğduğunu bu uygulamanın bizde de olması gerektiğini savunur. "Hayat şartları da seviyesi de çok değişiktir. Burada bittabi iş hayatı, çalışma şekli, topluluk davaları ile öğretim meselesinin içine kendiliğinden girer, yani bahsettiğimiz kalkınmanın kendisine öğretim meselesinin içine kendiliğinden girer, yani bahsettiğimiz kalkınmanın kendisine bağlanır."⁹ 1947'de Memleket Dergisi'nde "*İş ve Program*" başlığıyla yayınladığı ve *Mücevherlerin Sırrı* adlı kitabına alınan iki yazısında çalışmanın toplum ve birey açısından önemine değinir. Tanzimat'la birlikte

⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.333

yapılması düşünülen yeniliklerin gerçekleşmemesini ekonomik nedenlere bağlar, o zamana kadar toplum meseleleriyle ilgili iyi niyetli ama eksik gördüğü düşünceler üzerinde durduktan sonra toplumun yaşadığı ekonomik sıkıntıdan nasıl kurtulacağı konusunda düşüncelerini açıklar ve bu sorunlara çözümler önerir.

Ahmet Hamdi Tanpınar “*İş ve Program*” yazılarının birincisinde öncelikle toplumun sorunları üzerine dile getirilen düşüncelerin dört başlık halinde toplanabileceğini söyler. İlki “insanı iç dünyası idare eder” prensibinden hareketle yeni bir ahlâk kurulması gerekliliğidir. Okutmayı ve “mektep” açmayı çare olarak düşünenlerin yanında üçüncü görüştekiler “milli hayatın kurucusu” olarak gördükleri “din” olgusu ile ilerleme sağlanacağını savunurlar. Toplumsal sorunların nasıl çözümlenebileceği konusunda görüş belirtenlerin sonuncusu ise çağdaş insanın “siyasî haklar ve hürriyetlerle” yetiyeceğini savunmaktadır. Tanpınar, bu görüşlerin hiçbirini reddetmenin mümkün olmadığını fakat hepsinin meseleye dar pencerelerden yaklaştıklarını düşünür.

Ziya Gökalp, “Türk cemiyetinin noksanını neşesizlikte, somurtkan ve insan ruhunun cahili teokratik devlet sisteminden gelen hayat küskünlüğünde” olduğunu söyler. Gökalp’in “somurtkan hatta mahzun olduğumuz” görüşünü de hatırlayan Tanpınar bir sosyolog olan Gökalp’in soruna (toplumsal açıdan bakabilecekken) birey açısından baktığını ve birey için geçerli olan somurtkanlığın bütün ulusa ait olduğunu düşünür. Gökalp’in bu görüşü bir durum tespitidir; ancak Tanpınar göre sosyolog Gökalp, sorunun sebebi üzerinde durmaz. İnsanlık en çok Orta Çağ’da “geniş ve rahat” güler.

Bütün bu görüşlere minimal bakıldığında toplumsal sorunların çözümü ile ilgili olanların bazı gerçekleri bünyesinde barındırmakla birlikte bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşmadığı, dünya görüşleri ve ideolojileri doğrultusunda baktığı için eksik olduğunu söyler.

Bütün bu eleştirilerden sonra “en büyük yapıcı” öge olarak gördüğü çalışma ve üretim kavramları ile sorunsala yaklaşır. Bir ‘cemiyet’te gerektiği gibi çalışma ve yaşanan zamana uygun bir üretimle hem bireysel hem de toplumsal mutluluğun yakalanamadığını düşünür: “...insan çalışan çalıştıkça gelişen mahlûktur”¹⁰ Tanpınar’a göre bireysel çalışma sadece maddi anlamda mutluluk getirmez. Çalışma, insanın iç dünyasını da rahatlatır. Çünkü çalışma insanîdir, insana aittir.

Yazısında Osmanlı imparatorluğunun ekonomik kaynakları üzerinde de duran Tanpınar, “Büyük çiftçi imparatorluğu” olarak nitelediği Osmanlının XVI. Asır’dan itibaren bu büyüklüğünü yitirdiğini düşünür. 1774’e (Küçük Kaynarca Antlaşması) kadar Karadeniz ticareti ile ihtiyaçlarını gidermeye çalışan Osmanlı, bu tarihten sonra yapılanma işini hızlandırmıştır.

Tanzimat döneminde yapılan yeniliklerin programsız olduğunu ve ekonomik sistemi kuramadığı için başarılı olamadığını savunan Tanpınar, 1774’ten 1923’e kadar gittikçe artan bir “ekonomik tazyik” ile karşı karşıya kalındığını söyler. Kapitülasyonlar meselesine de kısaca değinen Tanpınar, Lozan Anlaşması sonucunda kapitülasyonların kaldırılmasını “hakikî bir ekonomik kurtuluş” olarak görür. Lozan’la birlikte iktisadi reform yolu açılrsa da Osmanlıdan kalan miras buna engel olmuştur.

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mücevherlerin Sırrı*, Haz. İlyas Dirin (v.d.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.73.

Yazının yayınlandığı 1947 yılına kadar gerçekleştirilen ekonomik reformları olumlu gelişmeler olarak görür ve gelecekte umutla söz eder.

İş ve Program II denemesine göre en büyük ulusal sorun olan çalışma ve üretim eksikliği diğer sorunları doğuran temel problemdir: “biz gereği gibi ve millet kütlesi halinde çalışmaktan, çalışmanın yol ve imkânlarını düzeltmemiş olmaktan, az istihalden mustaribiz.”¹¹ İçinde bulunulan bu durumdan kurtulma çaresini anlatırken de çalışma ve üretimden hareket eden Tanpınar’a göre yapılması gereken çalışma şartlarını değiştirmek ve çalışmayı planlamaktır. Bunları yapmak “zamanımızın ve hayatımızın efendisi olmaya karar vermektir”¹²

Yer altı ve yer üstü zenginliğimizin çokluğuna dikkat çeken fakat bunlar kullanılmadığı için gelişme hamlelerinin tamamlanamadığını belirten yazar, haritaya bakarak içinde bulunduğumuz durumdan kurtulamayacağımızı da savunur. Madenler ve yeraltı kaynaklarını ayrıntılı istatistik raporlarıyla tespit etmek ve bu bilgiler ışığında dünya piyasasında söz sahibi olmak gerekmektedir.

Ekonomik açıdan ilerleyebilmek için öncelikle bilgiye, analize, imkân ve ihtiyaçların belirlendiği ayrıntılı istatistiklere ihtiyacımız vardır bu ihtiyaç giderildikten sonra bir çalışma ve gelişme programı hazırlayabiliriz: “neyimiz var ve nelerimiz olabilir?” İmkânlarımızla ihtiyaçlarımız arasındaki nisbet nedir? ... Çok iyi ve en ucuz olmak şartıyla çoğaltmanın çareleri nelerdir? ...Nasıl bir sanayi programı yapmalıyız ki, hakikî istihsale götürsün; iç ihtiyaçlarımızı karşılasın ve istihsal edemediğimiz maddelerin dışarıdan tedarikini desteklesin.”¹³

Devlet bünyesinde birçok istatistik ve araştırma kuruluşunun olduğunu söyleyen Tanpınar, bu kurumların bir çatı altında toplanması gerektiğini ekler. Başarısızlığın nedeni ekonomi sahasında birçok işler yapılmış olunmasına rağmen “kütle halinde çalışmanın kapısını açamamaktır.”

Toplumsal ve ekonomik açıdan mutlu olabilmek için sistemli bir programın gerekliliğine dikkat çeken Tanpınar, böyle bir programın bir tek kişi veya devlet mekanizmasının işi olmadığını savunur. Ona göre programı ancak yerli ve yabancı uzmanlardan oluşacak bir kurul hazırlayabilir. Böyle bir kurul aynı zamanda “efkârı umumiye”yi de tatmin edecektir.

Memleket realitelerinden bahsederken, iş ve çalışma şartlarını verirken mutlaka bu şartların tarihsel sürecini de anlatır. Tarihsel süreci anlatırken başlangıç noktası genellikle Tanzimat dönemidir. “*Türk İstanbul*” denemesinde de içinde bulunulan ekonomik şartları değerlendirirken bu durumun geçmişle bağlantısı üzerinde durur ve İmparatorluk döneminden beri var olan eksikliklerin devam ettiğini anlatır. İmparatorluk döneminde Karadeniz’de toprak kayıplarıyla kaybedilen ticari üstünlüğün ekonomiye darbe vurmasının, 1850lilere kadar önemini yitirmeden bir ticaret merkezi olan İstanbul’un bu tarihten sonra önemini yitirmeye başlamasının yaşanan dönemin ekonomisini de etkilediğini savunur.

Beş Şehir kitabında yer alan *İstanbul* denemesinde yangınların şehrin bütün servetini alıp götürdüğünü söyleyen yazar, Bursa’da çıkan ve Ulu Cami etrafındaki tarihi eserleri tahrip eden yangının da bir serveti yok ettiğini anlatır. Bursa’da servetin toplandığı çarşıların

¹¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.76

¹² Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.76

¹³ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.77

yanmasıyla günlük gazetelere göre “bir milyara yakın” maddi zarar vardır. “İç içe üst üste” yapılmış çarşıların barındırdığı milli servet “tek bir kıvılcımın tesadüfüne bırakılmıştır.” “Bursa’da öteden beri iktisadî hayatın merkezi olan bu yangın sahası sivil mimârimizin en güzel, en dikkate değer eserleri olan hanların toplandığı yerdirdi.”¹⁴

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Şiirlerinde İş ve Çalışma Olgusu

Ahmet Hamdi Tanpınar, sanat anlayışını oluştururken Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Şeyh Galib ve Nedim gibi şiir geleneğinin önemli duraklarından etkilenmiştir. Yanı sıra Fransız şairleri başta olmak üzere Batı edebiyatından birçok şair ve yazarı da içselleştirerek okumuştur: “Bende asıl büyük tesir Fransız şiirinde ve bu şiirin Baudelaire-Malarmé-Valéry kolundan gelir. Fakat bu çizgi de tam değildir. Gerard de Nerval diye çok mühim bir Fransız şairini, Hoffman ve Edgar Allen Poe’yu, Faust’uyla Goethe’yi, Dede Efendi’yi, Mozart ve Beethoven’ı, Bach’ı sevdiğim Fransız, İtalyan ressamlarının, bazı modernlerin payını da ayırmak lâzımdır. Nihayet bütün bunlara en sevdiğim romancı olan Marcel Proust’u da ilâve etmek gerekir.”¹⁵

Tanpınar’ın şiir estetiği ‘zaman, rüya, musîki, kelime işçiliği, resim’ vb. kavramlar etrafında gezinir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın şiir anlayışını oluşturmasında ‘ustadı’ olarak gördüğü Valéry’nin büyük etkisi vardır: “Asıl estetiğim Valéry’yi tanıdıktan sonra teşekkül etti. (1928 – 1930 yıllarında). Bu estetiği veya şiir anlayışını rüya kelimesi ve ‘şuurlu çalışma’ sözcükleri etrafında toplamak mümkündür. Yahut da musikî ve rüya. Valéry’nin ‘Velev ki rüyalarını yazmak isteyen bir adam bile azami bir şekilde uyanık olmalıdır.’ düşüncesini ‘en uyanık bir gayret ve çalışma ile dilde rüya halini kurmak’ şeklinde değiştirin, benim şiir anlayışım çıkar.”¹⁶

Paul Valéry yazısında Valéry’nin şiirini açıklayan önemli noktalara değinen Tanpınar, şiir hakkında yayımladığı makalelerinde de şiir üzerine düşüncelerini açıklar. Şiir üzerine yazdığı makaleleri onun şiirinde Valéry etkisini de göstermektedir. *Paul Valéry* makalesinde Valéry’nin şiirinde önemli olan “kelime işçiliği, mükemmeliyet, lisan, zekâ ve dikkat” kavramları üzerinde durur. Valéry için şiirin şuurlu bir çalışma işi olduğunu söyler. Valéry’nin kastettiği şuurlu çalışma ve şiir işçiliğini şu sözlerle anlatır: “Valéry’e göre üstatlık, onlar tarafından idare edilecek yerde sanatın vasıtalarına hâkim olmaktır. Kelâma mükemmeliyeti veren bir nevi ince ve etraflı tekniktir ki, bize yekpare düşünülmüş, en ufak teferruatı bile hesap edilmiş, bütün oyunları ölçülmüş, tartılmış, her kelimesi ve terkibi üzerinde keskin bir zekânın, titiz bir zevkin, hassas ve daima kırışte bir kulağın bütün bir dikkat olarak çırpınıp durduğu uzun bir şey neticesidir.”¹⁷

Ahmet Hamdi Tanpınar’a göre de şiir bir ilham işi olmaktan çok ‘şuurlu bir çalışma’ ile oluşturulabilecek bir söz sanatıdır. Şiirin yalnızca ilham işi olduğunu düşünmek şiiri tesadüflere bırakmak demektir. Şiir, şuurlu çalışmanın yanında kelime ve rüya işçiliği ile mükemmeliyete ulaşmayı da gerektirir. *Bir Heykel İçin* ve *Bursa’da Zaman* şiirinde rüya ve kelime işçiliği ile birlikte sabırlı çalışmanın da ne kadar önemli olduğu görülebilir:

Tahtadan ve yumuşak rüya işçiliğinde

Bu kadın başı her an biraz daha derinde

¹⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996, s.224

¹⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.351

¹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.351

¹⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi* İstanbul, 1996 s.351

Daha hülyalı, dalgın, ümitsizce kendisi

...¹⁸

Bir Heykel İçin şiirinde geçen ‘yumuşak rüya işçiliği’ Tanpınar’ın şiiri için önemli olan bir noktayı özetler niteliktedir. Aşağıda bir kısmını alıntılatacağımız *Bursa’da Zaman* şiiri de mükemmeliyet arayışına bağlı olarak Tanpınar’ın kelime işçiliğini, kelime seçimindeki titizliğini gösterir. Bu şiirde ‘*Muradiye sabrın acı meyvası*’ benzetmesi de şehir denemelerinde özellikle *İstanbul* ve *Bursa* metinlerinde velilerin hem kültür hem de sosyal hayatımızda ne kadar önemli olduğunu anlatmıştır. *Bursa* denemesinde velilerin sosyal bütünleşmeyi sağlayan birleştirici ve çalışkan unsurlar olduğunu söyler. Aşağıdaki şiirde de Muradiye’nin sabrın acı meyvası olmasının altında bu düşüncenin de payı olduğu söylenebilir:

Gümüştü bir fecrin zafer aynası,

Muradiye sabrın acı meyvası,

Ömrünün timsali beyaz nilüfer,

Türbeler, camiler, eski bahçeler,

Şanlı hikâyesi binlerce erin

Sesi nabzım olmuş hengâmelerin

Nakleder yâdını gelen geçene

...¹⁹

Paul Valery ve Çalışma Fikri

Bu bölümde Paul Valery’nin iki yazısından yola çıkarak iş ve çalışmaya bakışını ele alacağız: “*Fransa Çalışıyor*” ve “*İnsan Zanaatı.*” Ahmet Hamdi Tanpınar 1926-1927’de sanatında yaşadığı bunalımı Valery okuyarak atlattığını söyler. Valery, yalnızca Tanpınar’ın sanat anlayışını oluşturmada etkili olmakla kalmaz iş ve çalışmaya bakışında da düşüncelerinin temelini oluşturur.

M. R. Dautry’nin kitabı için “önsöz mahiyetinde yazdığı mektupta Valery, çalışmanın insan şahsiyetine olan etkisini anlatırken “*Fransa Çalışıyor*” yazısında kendi ülkesinden yola çıkarak çalışmanın toplumlar üzerindeki etkisine değinir. Valery çalışan ve yaptığı işi bilen insanın maddi tatminden çok manevi tatmin yaşadığını söyler. “Ne var ki, bu hususî tecrübeden ben, hiç değilse, bir şey yapmasını bilen her insana karşı büyük bir hürmet ve ortaya koydukları örneklerle, bir mesleğin icrasının bir insana maaşından veya ücretinden, terfiinden veya şerefinden başka bir fayda, fert olarak değerinin artması yücelmesi gibi bir fayda sağladığını gösteren kimselere karşı büyük bir takdir duygusu çıkarmışımıdır... her zanaat, hatta en mütevazı olanı bile, bizde bir ahlâkın ve bir estetiğin temelini atar, o kadar ki bir kimse belli bir işle, ‘hayatını kazanma’ mecburiyetiyle, benliğini tanımaya ve her mevzuda bir anlama kabiliyetine kadar

¹⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Bütün Şiirleri*, İstanbul,1997 s.31

¹⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Bütün Şiirleri*, İstanbul,1997 s.51

yükselebilir.”²⁰ *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanının kahramanı Hayri İrdal için de aynı durum geçerlidir. İrdal, enstitüde çalışmaya başladıktan sonra bir şahsiyet kazandığını düşünür.

Zanaatın, işinin ehli olmanın insana ömrü boyunca güven verdiğini, insanın şahsiyetini oluşturan temel unsurun iş olduğunu söyler. “İnsana sahasında gurur verecek kadar ileri cinsten bir ihtisas bir hayata öyle derince girer ki, orada öyle kuvvetli bağlar geliştirir ki, genel çökme, tabî psikolojik dengesizlik, maddî ve manevî varlığın derece bozulması ve çökmesi, meslek duygusuna hemen hemen son ana kadar zarar vermez; çok dikkat çekici bir olay bu.”²¹ “İş, bir yaşama vasıtasıdır, o kadar.”²²

Yukarıda alıntı yaptığımız yazının sonlarına doğru makinelerin üretimde yer almasının zararlarına değinir. Makinelerle üretimin işin değerini düşürdüğünü söyler. Ancak, Tanpınar aynı meseleye Valery’den farklı olarak ahlâki açıdan bakar. *Sahnenin Dışındakiler* romanında İhsan’ın Cemal’e marangozluğu öğrettiği kısımda öncelikle işi hissetme (ahlâki boyutu) ve el işçiliğinin üstün bir meziyet olduğuna değinir. Hristiyan ahlâkında el işçiliğinin ve el emeğinin üstün bir değer olduğunu belirten Weber’e dayanarak ve bu dayanağı yerlileştirerek açıklayan Sabri Ülgener’in Tanpınar’ı etkilemesi muhtemeldir. Ülgener bu düşüncesiyle Ortaçağ’da iktisadi hayatın bel kemiği olan esnaf ve zanaatkâr zümresini ahlaki açıdan değerlendirmiş olur: “Esasen tasavvuf ahlakı hakikatte basit el işçiliğine has dünya görüşünün daha kuvvetli çizgilerle ifadesinden başka bir şey değildi... El işçiliği ani kazançların çok üstünde bir değere sahipti; hatta sahibini aza kanaate sabır ve tevekküle zorlamakla bir nev’i terbiye edici, nefis körletici bir fonksiyonu vardı.”²³ Ülgener’in “Aslında şehir medeniyetinin bir parçası olan Ortaçağ ahlakı yine yüzde bir şehir müessesesi olan esnaf teşkilatına öz malı gibi gururla bakmakta, aslı nesebi belli olmayan gezginci, tüccar ve sermayeciye karşı sanatkarı el üstünde tutmakta elbette haksız değildi”²⁴ düşüncesi de bu görüşü destekler niteliktedir. *Sahnenin Dışındakiler* romanında İhsan’ın söyledikleri Ülgener’in düşüncelerini tamamlar: “İnsan elidir, kardeşim anladın mı? El çalışmalı, öbürleri adeta fark etmeden onunla beraber yürümeli. Yani elinin emrine girmelisin”²⁵

“*Fransa Çalışıyor*” denemesinde Valery çalışmanın insan açısından önemini dile getirerek yazısına başlar: “Çalışma nesnelere, varlıkları, koşulları insan için yararlı veya hoş bir hale getirmeye; insanı kendisinden daha emin, kendisine daha güvenen biri yapmaya yönelik her türlü işin icraâtıdır.”²⁶ Yazının devamında Fransa örneğinden yola çıkarak bir ülkenin oluşumunda eriştiği gelişmişlik düzeyinde, ortaya koyduğu sanat eserlerinde birlikte çalışmanın, işçiliğin önemine değinir. “Bu ülkenin oluşması, onu kavramak isteyen zihin için içeriye dönük çok büyük bir çalışmayı gösteriyor. Fransa, ortaya konmuş bir tür iştir.”²⁷

Toprak ve maden yataklarının işlenmesi tarihi ve sanatsal değeri olan binaların yapımı, şarabın yapıldığı üzümün yetiştirilmesi, toprağın işlenmesi gibi ülkenin bütününde işçilerin,

²⁰ Paul Valery, *Bugünkü Dünyaya Bakış ve Diğer Denemeler*, (Çev. Vahdi Hatay), Ankara: Tur Yayınevi, s.136

²¹ Paul Valery, age. s.137

²² Paul Valery age. s.139

²³ Sabri F. Ülgener *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1999, s.224

²⁴ Sabri F. Ülgener, age. s.224

²⁵ Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Sahnenin Dışındakiler*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1999, s.24

²⁶ Berkiz Berksoy (v.d.) *Doğumunun 100.Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar*, (Haz.Sema Uğurcan), İstanbul: Kitabevi, 2003, s.139.

²⁷ Berkiz Berksoy, age. s.140.

çalışan insanların verdiği emeğin ne kadar değerli olduğunu anlatır. “Az önce sözünü ettiğim o çok büyük içe yönelik çalışma, ayrı birçok çalışma olarak çözümlenebilir. Ulusal varlığımızın kurulunda meslekî değerlerin ve biriktirilmiş deneyimlerin, mesleklerin çoğalmasının ve yetkinleşmesinin önemini küçücük bir düşünce ortaya çıkarabilir. *Milyarlarca saat uzmanlaşmış emeğin olduğunu varsayıyoruz*. Ağaçları kesenler, toprağı tarıma elverişli hale getirenler, tohumları ekenler, toprağın verimini artıranlar; maden yataklarını, taş ocaklarını, maden damarlarını keşfedenler; akarsuları borulara bir yere yönlendirenler, dağıtanlar ve getirenler, binalar yapanlar, demiri dövenler; yolların geçeceği yerleri belirleyen, kanalları kazan ve köprüleri kuranlar ve elleri ve düşünceleriyle değerler yaratan, değersiz ve önemsenmeyen maddeleri zenginliklere çevirenler: İşte gerçek kurucular bunlar. Onlar, yalnızca gözle görülür ülkenin kurucuları olmakla kalmaz, bir de onun düşünce biçimini kurarlar.”²⁸ “Fransız zihniyeti tüm bu çiftçilere, bağcılara, zanaatçılara, maden ve ağaç işçilerine, ülkenin kadın erkek tüm yaratıcılarına çok şey borçlu.”²⁹

Valery’e göre ortada medeni ve gelişmiş bir ülke olan (Fransa) ve bunun kaynağı ham madde ve onu çalışarak işleyen insanlar vardır.

Tanpınar da *İş ve Program* yazılarında maden yataklarının işlenmesinden tarım topraklarının değerlendirilmesi gerektiğinden bahseder. Valery’nin ileri sürdüğü düşüncelerin yerleştirilmiş biçimidir, Tanpınar’ın yazdıkları.

Sonuç

Çalışmanın Bireysel ve Toplumsal Boyutu

Tanpınar, kahramanlarını anlatırken onların yaptığı işlerden ya da mesleklerinden mutlaka bahsetmiştir. Kahramanların iş ya da mesleklerini verirken sadece onların toplumsal statülerini belirtmekle kalmaz. Onların yaptıkları işle karakterleri arasında ilişkiler de kurar. Kahramanların yaptıkları işle karakter özelliklerini iç içe geçmiş bir şekilde verir. *Mahur Beste* romanında Behçet Bey, *Saatleri Ayarlama* Enstitüsü romanında Hayri İrdal’ın karakterlerini tanıyabilmek için nasıl çalıştıklarına ve yaptıkları işe bakmak gereklidir.

Tanpınar, çalışmanın bireysel boyutunu ele alırken ve çalışmayla şahsiyet arasında ilişki kurarken sorunsala ahlâki açıdan da yaklaşır. *Sahnenin Dışındakiler* romanındaki Mürâî İbrahim ve *Huzur*’daki dükkân kiracısı harp vurgunculuğu yaparak zengin olmuşlardır. Sorunun toplum ahlâki açısından ele alınabileceği akla gelebilir. Ancak bunun yanında bireysel ahlâk açısından da önemi vardır ki Tanpınar bireysel ahlâkın çöküşüne de vurgu yapmıştır. Mürâî İbrahim Efendi’nin romanda sayfalarca anlatılması ve ahlâki değerlerden yoksun bir fırsatbilir olarak çizilmesi ahlâki çözümlenin toplumsal boyutu yanında bireysel boyutunu da gösterir. İbrahim Efendi’nin yaşadığı şehirde değerlerine bağlı, kolay yoldan para kazanmayı seçmeyen ve bu yüzden yaşlı bir kadınla sefalet içinde yaşayan kiracı kadın tipi de vardır, çünkü. Devrin şartlarına bağlı olarak kolay yoldan para kazanıp kazanamayacağına karar vermek bireysel ahlâka bağlıdır.

Tanpınar romanlarında ideal tipleri çizerken de kahramanların çalışma şekillerini ve çalışma ahlâklarını da dikkate alır. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’ndeki Muvakkit Nuri Efendi ve Hayri İrdal’ın oğlu Ahmet “hakiki çalışmanın nizamından geçtikleri” için ideal tip olmuşlardır.

²⁸, Berkiz Berksoy age. s.140-141

²⁹ Berkiz Berksoy age. s.141

Tanpınar, çalışmanın toplumsal boyutunu ele alırken ‘memleket realiteleri ve iktisadî durumu’ da göz önüne almış, eserlerin geçtiği dönemlerde gerçekçi bakışla bir ülke panoraması çizmiştir. Geçmişten romanların yaşandığı zamana kadar uzanan yaşamlarıyla kahramanlar, aynı zamanda önceki dönemlerin meslekleri ve çalışma şekilleri hakkında bazı ipuçları verir. Bu ipuçları Tanpınar’ın -yapıtlarında bütünüyle verdiği- yaşamların tarihi boyutunu da gözden kaçırmadığını gösterir. *Mahur Beste* romanında Ata Molla, Sabri Hoca ve İbrahim Efendi nesli Behçet Bey, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinin canlı tanıklarındır. Bu kahramanlar tanıdığı oldukları dönemlerin iş ve çalışma şekillerini yansıtır. *Beş Şehir* denemesinde de şehirlerin manzarasını çizerken çarşıların, esnafların, zanaatçıların nasıl işlediğini ‘geçmiş ve şimdi’nin penceresinden anlatır.

İktisadi Meseleler

Eserlerinde ‘iktisadî’ meseleler üzerine de duran, iktisadî buhranı aşma yollarını gösteren Tanpınar’ın bakış açısı elbette ki bir iktisatçı gibi değildir. “*Asıl Kaynak*” yazısında memleket realitelerini dile getirmenin önemini vurgulayan sanatçının iktisadî konulara değinmesine de bu realiteleri dile getirme anlayışının bir sonucu olarak bakmak gerekmektedir. Çünkü yapıtlarının geçtiği, denemelerinin yazıldığı dönemlerde memleket realitelerinden biri de içinde bulunulan iktisadî durumdur. Sabri Hoca’nın öncelikle iktisadî durumu düzeltmek gerektiğini belirten düşünceleri, *Huzur*’daki İhsan’ın çalışma ve çalışma şeklinin değişmesi, yenilenmesi gerektiğini savunması memleket realitelerinin eserlerine yansıyan iktisadî boyutlarıdır. İktisadî sorunları dile getirdiği “İş ve Program” yazılarında düzenli bir çalışma ve istihlal programından bahsetmesi de 1940’lı yıllarda içinde bulunulan iktisadî durumla ilintilidir.

Memleket Realiteleri

“*Asıl Kaynak*” yazısında memleket realitelerini dile getiren Tanpınar, iş ve çalışmaya bakışını da bu realitelerden yola çıkarak oluşturur. Yapıtların geçtiği dönemlere ait toplumsal gerçekler iş ve çalışma boyutuyla da dile getirilmiştir. Nehir roman özelliği taşıyan *Mahur Beste*, *Sahnenin Dışındakiler* ve *Huzur* romanlarına bakıldığında iş ve çalışmayı dile getirilişinin memleket realitelerine göre nasıl değiştiğini görebiliriz.

İş ve çalışmanın tarihi boyutunu da dile getirmesi onun devam fikriyle yakından ilişkilidir. “Devam ederek değişmek değişerek devam etmek” düşüncesini savunan sanatçı meseleye estetik boyutuyla yaklaştığı için geçmişe ait iş çalışma şekilleri ayrıntılı olarak yoktur.

Kadının Çalışması

Tanpınar’ın eserlerinde çalışan kadın tiplerine sıkça rastlanmaz. Ancak kadının Türk toplumunda yer edinmeye başlamasıyla Tanpınar’ın eserlerinde de çalışan kadın tipleri kendine yer bulur. *Sahnenin Dışındakiler* romanında Sabiha’nın çalışma hayatında yer almaya başlaması gerektiğini düşünmesi de yukarıda değindiğimiz memleket realitelerini dile getirme çabalarının bir ürünü olarak düşünülebilir. “*Bizde Roman*” başlıklı makalesinde romanın bizde geç başlayan bir tür olmasının sebepleri arasında kadının sosyal hayatımıza geç girmesini de gösterir. Bir *Tren Yolculuğu* hikâyesinde Zeynep tiyatro oyuncusudur. Bunun dışında hizmetçi kadınlar Tanpınar’ın eserlerinde çalışan kadın tipleri olarak karşımıza çıkar. Çalışan kadın tiplerine en fazla rastlanılan yapıt *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’dür.

Kadının çalışma hayatına geç girmesi ile onun romanlarında çalışan kadın tiplerinin kendine yer bulma sürecinin paralellik gösterdiği söylenebilir. Çalışan kadınları eserlerine

almasının da kadının toplumumuzda yer edinmesinin de süreç halinde gerçekleşmesi söz konusudur.

Bitmeyen İşler

Tanpınar'ın roman ve hikâyelerinin birçoğunda yarım kalmış ya da yarım bırakılmış projelere, bitmemiş işlere rastlamak mümkündür. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanında Hayri İrdal'ın babasının dedesi bir câmi yaptırmak istemiş ancak parası yetmediği için bu işi oğluna miras olarak bırakmıştır. Bu yüzden İrdal'ın ailesi sıra babasına gelene kadar her şeyini satmıştır. İrdal'ın babası da atalarının izinden gittiği için cami kayyumluğuna kadar düşmüştür.

Yaz Yağmuru hikâyesinde Sabri'nin "Evliya Çelebi" ile ilgili bir projesi vardır. Ancak bir türlü bitiremez. Çünkü genç kadınla tanıştıktan sonra bir türlü yaptığı işe yoğunlaşamaz. *Emirgân'da Akşam Saati* hikâyesinin kahramanı Sabri'nin "tanıdığım kaynanalar" adlı projesi tanıştığı kadın yüzünden yarım kalır.

Huzur romanında İhsan'ın genel bir Türk tarihi hazırlama projesi vardır. Aynı romanda Mümtaz'ın da Şeyh Galib ile ilgili bir roman yazma düşüncesi vardır. Ancak ikisi de bu düşüncelerini gerçekleştirmez.

Rüyalar hikâyesinin kahramanı Cemil'in üzerinde çalıştığı projeler de tamamlanmamıştır. Cemil, komşusu Şakir Bey'in genç bir kızla yaşadığı ilişkiyi ve bu ilişkinin Şakir Bey'in delirmesiyle sonuçlandığını öğrenmiştir. Şakir Bey delirdikten bir hafta sonra genç kıza ait olduğu tahmin edilen bir cesedin denizde bulunduğu duyurulur: "Cemil bu vakâyı bilmem neden istemişti. İlkönce çalışma çok iyi gitmişti. Sonra genç kızla Şakir Bey'in tesadüfleri bahsi gelince birden durmuştu. Belki rahat alışımdır! Diye Cemil vaktinden evvel sayfeye çıkmıştı. Bütün gününe sahipti. Fakat bir satır bile ilâve edemiyordu."³⁰

Tanpınar'ın biyografisinde de bitmemiş projeleri vardır. *Mahur Beste* bitmemiş bir romandır. *Aydaki Kadın* romanını da tamamlayamamıştır. *19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nin ikinci cildi de onun bitmeyen işlerinden biridir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yapıtlarında ve hayatında bitmemiş işlerin yer almasını onun mükemmeliyetçi düşüncesine bağlayabiliriz. *Huzur* romanında Mümtaz'ın kendine ait Şeyh Galib projesini beğenmemesi ve bitirememesinin sebebini Nuran'a açıkladığı cümle Tanpınar'da bitmeyen işlerin dayandığı noktayı da gösterir: Mümtaz, "hamlelerle değil sağlam bir düşünce ile çalışmak istiyordu."³¹

Son olarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın iş ve çalışma meselesi ve bu meseleye bağlantılı olarak ele aldığı iktisadî sorunlar, kadının çalışması, memleket realiteleri, çalışmanın toplumsal açıdan önemi gibi birçok konuya hiçbir zaman ideolojik bir vurgu yapmadığı söylenebilir: "... Başka türlü söylendikte, Tanpınar, doğal olarak işçi sınıfının ve çalışan kesimlerin beklenti ufkuna dönük değildir. Maddi ve ekonomik olgulara yaptığı göndermelere rağmen, o, sorunu daha çok kültürel düzlemde ve estetik planda algılamış, bireşim arayışını da buradan kalkınarak kurmuştur."³²

Tanpınar, iş ve çalışma, buna bağlı olan bütün meselelere entelektüel bir titizlikle kültürel ve estetik açıdan yaklaşmıştır. Bu özelliği hem onun sorunsallara ideolojik düzlemde

³⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.113.

³¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, age. s.223.

³² Ahmet Oktay, *Entelektüel Tereddüt*, Everest Yayınları, İstanbul, 2003, s.16.

yaklaşmadığını hem de bir iktisatçı, tarihçi ya da sosyolog olmaktan öte sanatçı gibi baktığını göstermektedir. Bununla birlikte köy sorunsalına değindiği yıllarda milletvekili kimliğini taşıyor olmasının etkisini ve bu etkinin düşüncelerini biçimlendirdiği gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. O yıllarda milletvekilliği yapan Tanpınar, üretim ve ilerleme düşüncelerini ait olduğu temsiliyetin (CHP milletvekilidir) etkisinde kalarak söylemesi mümkündür. Çünkü Tanpınar'ın sorunlara getirdiği çözüm önerileri bazı yönleriyle bir hükümet programının kalkınma hamlelerinin ürünü gibi durmaktadır.

KAYNAKLAR

- ALPTEKİN, Turan. *Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- İLERİ, Celal Nuri. *Türk İnkılabı*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000.
- KAPLAN, Mehmet. *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad. *Köprülü'den Seçmeler*. (Der. Orhan F. Köprülü). İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1990.
- MORAN, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999
- OKAY, M.Orhan. *Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Şûle Yayınları, 2000
- OKTAY, Ahmet. *Entelektüel Tereddüt*. İstanbul: Everest Yayınları, 2003.
- ÖZKİRAZ, Ahmet. *Sabri F. Ülgener'de Zihniyet Analizi*. Ankara: A yayınevi, 2000.
- Şen, Sabahattin v.d.. *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1995.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Mücevherlerin Sırrı*. (Haz.İlyas Dirin v.d.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2002.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Yahya Kemal*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Yaşadığım Gibi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1996.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Tanpınar'ın Mektupları*. (Haz. Zeynep Kerman) İstanbul: Dergâh Yayınları,2001.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Tanpınar'dan Hasan Ali Yücel'e Mektuplar*. (Haz. Canan Yücel Eronat) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Edebiyat Dersleri*. (Haz. Abdullah Uçman) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2002.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Bütün Şiirleri*. (Haz. İnci Enginün) İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Hikâyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1996.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Mahur Beste*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Sahnenin Dışındakiler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.

- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları 1992.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Huzur*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *Edebiyat Üzerine Makaleler*. (Haz. Zeynep Kerman) İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. *19 uncu Asır Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997.
- UÇMAN, Abdullah – İnci, Handan. *Bir Gül Bu karanlıklarda*. İstanbul: Kitabevi, 2002.
- UĞURCAN, Sema v.d. *Doğumunun 100. Yılında Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Kitabevi, 2003.
- ÜLGENER, Sabri F. *İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihiyet Dünyası*. İstanbul: DER Yayınları, 1991.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya. *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları, 1994.
- VALERY, Paul. *Bugünkü Dünyaya Bakış ve Diğer Denemeler*. (Çev. Vahdi Hatay) Ankara: Tur Yayınevi.